

ПАРАДИГМА АНТИГЛОБАЛІЗМУ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА НЕОЛІБЕРАЛЬНОЇ ФОРМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація впливає на розвиток сучасного суспільства неоднозначно. Поряд з позитивним впливом простежуються й негативні наслідки. До перших належить швидке поширення технологій, відкриття нових ринків, прискорений розвиток деяких країн, до негативних – фінансова нестабільність, відсутність ефективного міжнародного регулювання.

В науковій літературі, в якій розглядаються наслідки неоліберальної глобалізації підкреслюється, що така форма глобалізації не виправдала себе і перебуває в стані кризи, але шляхи подолання цієї кризи і можливі альтернативи розвитку вчені оцінюють по-різному. [1-12].

Представники оптимістичного підходу до оцінки процесів глобалізації стверджують, що глобалізація дозволяє покращити своє положення всім країнам, а її кінцевим результатом має бути загальне підвищення добробуту у світі (Ф. Фукуяма, 1995).

На думку представників критичного підходу, глобалізація становить загрозу для розвитку людства. Відомий американський учений С. Хантінгтон висловив припущення, що глобалізація може призвести до конфлікту цивілізацій, який загрожує стати кінцем людської історії [10].

Ідеологи і противники глобалізації визнають, що вона є „потужним інструментом поляризації, нерівномірності розвитку (У. Сакс, 2000).

Так, І. Валерстайн вбачає за глобалізацією глибші процеси, зокрема, гігантську політичну боротьбу, яка точиться між тими, хто намагається зберегти привілеї існуючої системи нерівності, а з іншого боку, хто хотів би створення нової історичної системи, котра буде більш демократичною і егалітарною. За його прогнозами сучасна світ-система проіснує щонайменше 25-50 років, після чого настане час великих конфліктів і хаосу [11, с. 112].

Деякі вчені, підкреслюючи проти речовий характер глобалізації і розглядаючи її негативні наслідки висувають теорію так званої „альтернативної глобалізації” (М. Рогальський, 1999).

Однак, в сучасній науковій літературі домінує реалістичний підхід до оцінки процесів глобалізації, прихильники якого, визнаючи об’єктивний характер глобалізації, вказують на те, що на даному етапі неоліберальна форма глобалізації породжує диспропорції соціально-економічного розвитку між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються (Ж. Пизана-Феррі, 1998).

Саме прибічників критичного і реалістичного підходів до оцінки глобалізації можна вважати представниками антиглобалізму. Оскільки вони, у своїй більшості, відмовляються приймати процеси глобалізації у їхньому сучасному вигляді, пропонуючи або замінити їх перебіг або протистояти глобалізації.

Враховуючи негативні риси сучасних глобалізаційних процесів, деякі вчені вважають логічною появу та формування нової цивілізаційної парадигми – парадигми антиглобалізму, яку можна окреслити як прагнення до економічної справедливості і рівноправності, формуванні суспільства, що ґрунтується на співпраці, а не на конкуренції. Антиглобалізм сформувався в результаті неоднозначних проявів глобалізації як система поглядів, що передбачає критичну оцінку глобалізаційних процесів, визначення кризових явищ у головних економічних процесах сучасності і пошук шляхів реформування існуючої системи або її докорінної зміни [4, с. 9]. Парадигма антиглобалізму знайшла своє відображення у діяльності широкого кола громадських об’єднань, профспілок, релігійних і наукових організацій і поклала початок масовому антиглобалістичному руху.

Прояви антиглобалізму різноманітні – від протестів проти негативних наслідків, які

заціпають ті чи інші країни і вимог, спрямованих на пом'якшення або нейтралізацію цих наслідків, до неприйняття глобалізації як такої, як нової форми колоніалізму, як експансії західної культури, яка підриває культурні традиційні цінності незахідної цивілізації.

Таким чином, в науковій літературі розрізняють два напрями антиглобалізму: повне неприйняття глобалізації як об'єктивного і закономірного етапу історії людства; критика окремих тенденцій розвитку процесів глобалізації [4, с. 9]. Антиглобалісти першого напрямку отримали поширення і користуються підтримкою у країнах, що розвиваються, а другого – у розвинених країнах.

Представники антиглобалізму не просто критикують сучасну глобалізацію, а вважають, що існує альтернативна модель розвитку, котра могла б прийти на зміну неоліберальній. Тому, на думку вчених, більш коректно слід вважати назву “рух за альтернативну глобалізацію” (Еліот К., 2001) або „альтерглобалізм” [1, с. 8].

Діяльність антиглобалістських організацій зосереджена на таких проблемах як захист навколишнього середовища, захист прав людини, подолання нерівності і бідності. Вони не є новими, так як боротьба за більш справедливий устрій ведеться давно. Сучасний протестний рух вирізняється масовістю. За деякими оцінками, кількість неурядових організацій, що залучається до боротьби з неоліберальною глобалізацією становить близько 30 тис. одиниць.

Представники антиглобалістського руху обирають різні засоби боротьби. Серед них є прихильники політики “прямої дії”, заснованої на мобілізації мас, шляхом організації мітингів і публічних актів протесту. Вони наголошують, що саме пряма дія, а непарламентська політика і реформи, є найефективнішим способом привернути увагу до проблем глобалізації.

Інші представники антиглобалістського руху надають перевагу інформаційно-дискусійній діяльності. Вони займаються збором і розповсюдженням інформації, ведуть просвітницьку діяльність і незалежні спостереження за діяльністю міжнародних організацій, транснаціональних компаній тощо.

Антиглобалізм не є цілісною ідейно-політичною концепцією, яку поділяють всі суспільно-політичні сили, котрі прямо або опосередковано виступають як проти нинішньої форми глобалізації загалом, так і проти її окремих аспектів. На думку багатьох вчених, для створення єдиної ідеологічної платформи потрібна політична організація міжнародного масштабу [4, с. 9].

До недавня на роль такої організації, що об'єднує антиглобалістські рухи, ніхто не претендував. Однак на початку XXI століття (2001 р.) на таку роль став претендувати Світовий соціальний форум (ССФ) – організація, яка ідеологічна та інституційно об'єднала різні антиглобалістські рухи.

Світовий соціальний форум щороку відбувається у бразильському місті Порту-Алегрі як з'їзд представників антиглобалістичних сил з усього світу, який виступає як альтернатива Світовому економічному форуму (СЕФ). На думку його учасників, ССФ має стати своєрідним ідейним антиподом СЕФ, „зверненням до людини, а не до капіталу”, який має на меті перетворитися в місце зустрічі світового масштабу для неурядових організацій, що виражають масовий соціальний протест під лозунгом „Інший світ можливий” (Вітакер Ф., 2001). Організатори форуму декларують його як структуру, яка виступає від імені „світового громадянського суспільства”.

Ініціатива скликання ССФ належить французькому суспільному діячеві Б. Кассену – лідеру політичного руху АТТАК – об'єднання у підтримку оподаткування фінансових операцій на користь громадян, створеного у 1998 році у Франції. Мета діяльності цієї організації – реалізація висунутої ще у 1972 році пропозиції відомого американського економіста, лауреата Нобелівської премії Д. Тобіна про введення податку на вільне переміщення фінансів у світовій економіці. На думку АТТАК, „податок Тобіна, введеної навіть у розмірі 0,05%, дозволить щорічно збирати суму до 100 млрд. доларів, що

забезпечить перерозподіл засобів між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються.

На ССФ у 2001 році було прийнято „Хартію принципів ССФ”, у якій сказано: „Від нині ССФ стає безперервним процесом пошуку і створення альтернатив... ССФ – це процес світового масштабу. Всі заходи, що відбуваються в рамках цього процесу мають міжнародні виміри” [12]. Загалом документи, прийняті Світовим соціальним форумом, за своїм ідейним змістом дуже близькі до політичних заяв та декларацій, прийнятих ООН, Рухом неприєднання, Соцінтерном. В них мова йде про соціальну нерівність, бідність, голод, порушення прав людини, боротьбу за мир, расову і релігійну терпимість. Значна увага у матеріалах Форуму приділяється питанням захисту навколишнього середовища і сталого розвитку. Учасники ССФ виступають за регулювання і соціальну орієнтацію процесів глобалізації, за більш справедливий розподіл засобів між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються. На відміну від лівих антиглобалістських організацій, ССФ не виступає проти глобалізації загалом, не закликає до зміни політичного світового порядку. Вони лише незгідні з неоліберальною формою глобалізації і методами, які обрали суб’єкти глобалізації для її проведення.

Альтернативні теорії неоліберальної глобалізації досить широко представлені у науковій літературі. Умовно їх можна поділити на три групи. Перші група включає теорії модифікації неоліберальної глобалізації, які не торкнуться підґрунтя існуючої глобалізації, друга і третя група теорій вимагають руйнації основ неоліберальної форми глобалізації і створення нової форми глобалізації [8, с. 13].

В альтернативних теоріях першої групи мова йде про те, що можна досягти реальних змін в межах існуючої неоліберальної глобалізації. Вони є фактично моделями адаптації суспільства до глобалізації цих процесів.

Альтернативні теорії глобалізації другої групи вимагають структурних змін і мають на меті суттєво змінити напрям глобалізації. В них висловлюється незадоволення тим, що неоліберальна глобалізація ставить під загрозу національну самобутність народів, послаблює роль національної держави, поглиблює нерівність і зменшує роль моральних цінностей у суспільстві. Прихильниками такої альтернативи є релігійні, етнічні організації, а також соціал-демократичні партії.

В альтернативних теоріях третьої групи висловлюється вимога не тільки структурних змін, але й ставиться під сумнів доцільність глобалізації.

Антиглобалізм часто вважають деструктивним рухом внаслідок того, що у його представників немає чітких ідей та теорій альтернативного характеру. Але на думку одного з представників антиглобалістської організації США, відсутність теорії, не тільки не є недоліком, а й надає певні переваги у боротьбі: “Не можна сказати, що ми працюємо зовсім без теорій. Базові ідеї у нас є, і саме ці базові ідеї зробили нас непереможними. Але те, що в нас немає розгорнутої теорії, і зробило нас невразливими. Світові сили зла знають як боротися з комунізмом, як боротися з іншими теоретичними течіями. А як їх боротися з нами?” [2, с. 13].

Недостатня розвиненість альтернативних теорій компенсується наявністю антиглобалістських моделей економічної поведінки, до яких належать: справедлива торгівля, локальні грошові системи, партисипативна економіка, добровільне обмеження споживання, економіка дарування і деякі інші моделі.

Міжнародні антиглобалістські організації запропонували своє бачення торгівлі, яка означає рівні партнерські відносини між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються. Справедлива торгівля була започаткована для захисту і задоволення потреб виробників з країн, що розвиваються. Найбільша кількість організацій, котрі ведуть боротьбу за справедливую торгівлю знаходиться в Європі і США.

Організації справедливої торгівлі реалізують на ринку розвинених країн каву, чай, какао, банани, свіжі фрукти, рис, вино та інші товари. Товари продані за системою

справедливої торгівлі складають лише 0,01% загальносвітового обміну товарами. Однак вони повертають від 25% до 30% прибутку виробникам в країнах, що розвиваються. Нині понад 500 організацій реалізують продукцію вироблену у країнах, що розвиваються за системою справедливої торгівлі (Мартін В., 2001).

Прихильники справедливої торгівлі вважають, що їхня система торгівлі вважають, що їхня система торгівлі заснована на повазі до прав виробників і дбайливому ставленні до навколишнього середовища, могла б значно згладити нерівність у розподілі доходів і запобігти деградації довкілля, якби суб'єкти глобального ринку згодились діяти за цією системою.

Запропоновані антиглобалістами локальні громадські грошові системи представляють альтернативну систему обміну місцевими товарами і послугами з використанням власної валюти, межі обігу якої встановлюються громадою. Така система функціонує в основному у формі взаємного кредиту і особливо ефективною є в умовах кризи. Нині близько 2000 громад у 30 країнах світу випускають і використовують власну валюту. Деякі з них друкують паперові, а інші користуються електронним аналогом. Слід зазначити, що ці системи існують легально і юридично оформлені у вигляді безприбуткової організації (Літер В., 2001).

На думку вчених, громадські грошові системи не зможуть перетворитися на альтернативу, оскільки зараз ця грошова система функціонує таким чином, що її учасники можуть вільно користуватися як власними грошовими одиницями для купівлі місцевих товарів і послуг, так і національною валютою. Тобто більшість учасників локальних грошових систем залучені до грошової економіки, котра є значно більшою і пропонує більш різноманітні товари і послуги.

Антиглобалісти, які є прибічниками ідеї добровільного обмеження споживання пропонують, людям відмовитися від надмірного споживання. Найголовнішим стимулом до обмеження споживання має стати турбота про довкілля. Іншим мотивом може бути прагнення людини жити простішим життям, віддавати перевагу моральним цінностям. Крім того, деякі прибічники ідеї добровільного обмеження споживання обрали шлях із солідарності з тими людьми, які не можуть собі дозволити надмірно споживати. Інші мотивують свою відмову від споживання небажанням підтримувати існуючу капіталістичну систему. Вони створюють свої поселення, які на їхню думку, можуть стати в майбутньому основою нового суспільства (Люрс У., 2002).

Деякі представники антиглобалістського руху пропонують замінити економіку обміну на економіку дарування. Так, М. Мосс, вивчаючи древні економіки засновані на даруванні, дійшов висновку, що дарування дає можливість здійснити перерозподіл матеріальних цінностей у суспільстві на добровільній основі. У випадку якщо економіка побудована не на обміні, а на даруванні найбільшій соціальній ваги набуває не людина, котра має значні матеріальні цінності, а та, котра найбільше віддає суспільству [9, с. 140].

Деякі антиглобалісти обстоюють застосування елементів економіки дарування поряд з ринковою економікою. Особливо доцільним вони вважають застосування цих елементів у програмному забезпеченні і нових технологіях. Широке коло прибічників цієї ідеї намагаються втілити її на практиці, розповсюджуючи програми через Інтернет. Однак значна частина антиглобалістів вважають, що створення суспільства заснованого повністю на ідеях дарування є утопією.

У сучасному однополярному світі антиглобалізм незважаючи на утопічність деяких альтернативних антиглобалістських теорій, набуває великої ваги, як міжнародний актор, здатний виносити певні проблеми на розгляд світової спільноти, впливати на інституційні процедури, на зміни у політиці, на позицію на поведінку окремих держав. Саме в цьому й полягає конструктивна роль антиглобалізму на даному етапі [8, с. 17].

Акції протесту антиглобалістів формують у суспільній свідомості розуміння важливості розв'язання глобальних проблем. Їх критика фінансових інститутів змушує останніх

враховувати суспільну думку. Діяльність ТНК, МВФ, Світового банку стає більш прозорою, а політика, яку вони проводять – все більш соціально і екологічно спрямованою.

Література:

1. Альтерглобализм: теория и практика антиглобалистского движения / Под ред. А. В. Бузгалина. – М.: УРСС, 2003. – 256 с.
2. Антиглобализм. Другая Америка! Кто правит Америкой? – М.: Прогресс, 2002. – 33 с.
3. Вебер А. Что стоит за так называемым антиглобализмом? // МЭ и МО. – 2001. – №12. – С. 50–56.
4. Войтоловский Ф. Г. Идеино-политические процессы внутри антиглобалистских движений // МЭ и МО. – 2003. – №2. – С. 9–14.
5. Перегудов С. Неолиберальная глобализация: есть ли альтернатива? // МЭ и МО. – 2002. – №4. – С. 22–28.
6. Рогожина Н. Политическое лицо антиглобалистов // МЭ и МО. – 2002. – №6. – С. 31–38.
7. Чешков М. Смысл противостояния: не альтернативность, но вариабельность // МЭ и МО. – №6. – С. 24–30.
8. Фостик М. В. Парадигма антиглобализму у трансформационных процессах міжнародних фінансових організацій. Автореф. дис. канд. наук, К., 2004.
9. Мосс М. Общество. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии / Пер. с франц. – М.: Вост. л-ра, 1996. – 360 с.
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.
11. Wallerstein I. Utopistics or, Historial Choices of the Trenty-first Century. – New-York: The New Press, 1998. – 112 p.
12. World Social Forum charter of principals // www.forum-socialmundial.org.br//end/2catas.asp.

Summary:

M. Krysh. PARADIGM OF ANTIGLOBALIZE AS ALTERNATIVE OF NEOLIBERAL FORM OF GLOBALIZATION.

Alternative theories of neoliberal globalization re suggested to antiglobalists; means of struggle with negative consequences of neoliberal globalization have been represented.

Надійшла 19.05.2008

УДК 911.37:35 (477.82)

Мирослава ВЛАХ, Людмила ЛУКАЦУК

ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА СИСТЕМА РОЗСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Досліджено систему розселення Волинської області, розкрито особливості розміщення поселень, проаналізовано аспекти проведення адміністративно-територіальної реформи в окремих районах.

Ключові слова: поселення, мережа поселень, система розселення, адміністративно-територіальний устрій.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Волинська область одна з найменш урбанізованих областей України, тому вивчення системи розселення, насамперед сільського населення, надзвичайно важливе. Хоч існує багато публікацій з тематики обласних систем розселення, реформування адміністративно-територіального устрою, його низовий рівень (сільські ради) мало досліджений. Власне від раціональності низового адміністративно-територіального поділу залежить розвиток сільського господарства, становлення місцевого самоврядування, передача управлінських та інших функцій громадам.

Результати дослідження. Детальне суспільно-географічне дослідження Волинської обласної системи розселення лежить в основі розв'язання проблеми трансформації адміністративно-територіального устрою. Формування мережі поселень є результатом складних процесів освоєння території, насамперед розміщення населення. Систему розселення регіону утворюють поселення різних рангів та зв'язки між ними.

Первинною ланкою розселення є поселення – постійно чи сезонно заселене місце, що